

Socijalna misel



Ob tridesetletnici slovenskega krščanskosocialnega pokreta

Začetek krščanskosocialnega delavskega gibanja med Slovenci (Josip Gostinčar) — Krekov socialni nazor (Ivan Dolenc) — Moji spomini na prva leta krščanskega socializma (Franc Ziller) — Kaj je Krek mislil o delu in kapitalu ter o zasebni lastnini (Štefanov) — Pred tridesetimi leti (Ivan Rakovec) — Stanovske zbornice in reforma parlamentarizma po Krekovem zamislu (Veteranus)

L. III. LJUBLJANA — GORICA ŠT. 5.

1924

„SOCIALNA MISEL“ izhaja vsak mesec. — Uredniki so: Franc Terseglav, Andrej Gosar, Engelbert Besednjak. — Upravištvu se nahaja v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna, kolportажni oddetek, Poljanski nasip št. 2. — Za Italijo je poverjeništvu v Gorici, Via Carducci št. 2. — Cena: Celoletno 40 Din, za Italijo in ostalo inozemstvo 50 Din. **Odgovorni urednik je Andrej Gosar v Ljubljani.**

Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani.

„Indus“ d. d.

prej Karol Polak

Tovarna usnja in
usnjatih izdelkov.

Josip Gostinčar, narodni poslanec:

Začetek krščanskosocialnega delavskega gibanja med Slovenci.

Bila je strašna tema. Slovensko delavstvo je v tej temi spalo spanje stanovske in gospodarske nezavednosti in ravnodušja.

Kapitalistični sistem je imel prosto pot v izrabljanju delavnih sil. Delavci po tovarnah so bili v polni obliki »svobodni sužnji«, ki niso imeli ne zakonitega varstva ne političnih pravic. Več ali manj udani svoji usodi, so opravljali svoj posel potrpežljivo, četudi dostikrat z vzdihom in kletvami.

Javnost se za delavski stan, ki je bil povsodi zapostavljen in naravnost zaničevan, ni brigala.

Izobrazba delavstva je bila minimalna, izvemši nekatere poklice. Toda vkljub tem razmeram je delavstvo začelo čutiti krivice, ki mu jih je prizadevala družba. V tem čutu je gojilo v svojem srcu nade na boljše čase in je ob teh nadah tudi umiralo.

Delavskih organizacij v pravem pomenu besede ni bilo. Edino rokodelci so imeli svoje »Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov«, ki pa je bilo omejeno le na izučene rokodelce. Poleg teh pa so ustanovili tudi sami rokodelci svoj »Arbeiter-Bildungs-Verein«, ki je plaval v socialistični in nemški vodi in se ni mogel povzpeti do resne delavske organizacije.

Prišlo je leto 1894. To leto je postal pokojni dr. Krek v Ljubljani stolni kaplan. Mlad duhovnik, prešinjenski pravega apostolskega krščanstva in globoke socialne naobrazbe. V javnosti in osobito med delavstvom ni bil poznan. In vendar je božja previdnost izbrala tega moža, da je pokazal delavstvu in celemu delavnemu slovenskemu rodu pravo pot do socialnega napredka in osvobojenja od kapitalistične sužnosti.

Bilo je meseca junija l. 1894., ko je na Vidovo nedeljo delavstvo ljubljanske predilnice priredilo skupno romanje na Šmarno goro ter naprosilo dr. Kreka, da bi opravil na Šmarni gori službo božjo. Dr. Krek je, dasi kot stolni kaplan zelo težko, z veseljem obljubil in to tudi storil.

To romanje pa je postalo početak krščanske socialne delavske organizacije med Slovenci. Istega dne popoldne ob povratku s Šmarne gore, so se izletniki sestali v gostilni pri »Žibertu« poleg vižmarskega mostu. Tu je dr. Krek sprožil misel, naj se ustanovi delavsko društvo. Seme je padlo na plodovita tla. Še isti teden se je sešlo v Krekovem stanovanju v stolnem župnišču kakih 70 delavcev iz raznih podjetij, ki

so sklenili ustanoviti »Slovensko katoliško delavsko društvo«. V odbor za sestavo pravil in priprav za ustanovitev sta bila poleg dr. Kreka izbrana Franc Urbančič in moja malenkost.

Štiri tedne potem, v nedeljo 22. julija, je bil ustanovni občni zbor v dvorani društva rokodelskih pomočnikov, katerega je v imenu pripravljalnega odbora otvoril ob navzočnosti nabito polne dvorane delavstva in dr. Kreka avtor tega članka, takrat paznik v predilnici. Na tem zborovanju je dr. Krek prvič stopil pred zbrano slovensko delavstvo in v ognjevitih besedah razložil potrebo dobre krščanske delavske organizacije za povzdigo stanovskogospodarskih in kulturnih razmer delavstva. Izvoljen je bil prvi odbor novoustanovljenega delavskega političnega društva. Kot predsednik je bil izbran Ivan Trtnik, podpredsednik Fran Urbančič, blagajnik Ivan Rakovec, kot zapisnikar pa jaz.

Društvo je pričelo takoj krepko delovati. Tedanja »Katoliška družba« mu je dala v svojih prostorih na Starem trgu v Ahačičevi hiši prvi »kvartir«. Vsako nedeljo zvečer se je vršil društven shod, vedno v nabito polnem prostoru. Blagajnik Rakovec je imel polne roke dela. Uredil je društveno pisarniško poslovanje, vpisoval nove člane in sprejemal denar, izplačeval podpore in pomagal pri vsem poslovanju. Ivan Rakovec je napravil tudi načrt društvene štampilje — sklenjeni roki s križem. Društvo je v teku treh mesecev štelu nad 800 članov.

Delovanje društva pa ni ostalo omejeno na Ljubljano, temveč se je razširilo po vsej Kranjski in je posredno prešlo tudi na Štajersko in Koroško. Pričela so se ustanavljati razna krščanska delavska društva po industrijskih krajih, v Idriji, D. M. v Polju, na Jesenicah, v Preski, Trziču, Žalcu, Zagorju itd. Ideja krščanskosocialne delavske organizacije se je zanesla kmalu tudi na Goriško in v Trst, kjer je to organizacijo z vso vnemo širil dr. Josip Pavlica.

V jeseni l. 1894. je na nekem nedeljskem shodu v Ljubljani sedanji kanonik gospod Šiška sprožil misel, naj se ustanovi delavsko konsumno društvo, kar je delavstvo sprejelo z velikim navdušenjem. Za ustanovitev konsuma se je pričelo takoj delovati, toda strašni potres l. 1895. je povzročil preložitve ustanovitve, ker je v »Gradišču« poškodoval dobljene prostore.

Toda vkljub vsem težavam se je l. ljubljansko delavsko konsumno društvo ustanovilo in začelo v poletju 1895. poslovati v sedanjih podzemnih prostorih na Kongresnem trgu. Za načelnika si je konsumno društvo izbralo mojo malenkost, za tajnika pa Zalesjaka. Za konsumno društvo, katero je dr. Krek podpiral z vsemi silami, so si z marljivim delom pridobili posebnih zaslug Pliberšek, Bahar, Zalesjak, Podbevšek itd. Konsumna društva so pričeli ustanavljati tudi izven Ljubljane, tako v Idriji, na Jesenicah, pri D. M. v Polju, v Starem trgu pri Ložu itd. S konsumnimi društvi se je pričelo šele pravo zanimanje za delavske gospodarske in družabne razmere.

Dr. Krek je ustanovil poleg delavskega političnega društva tudi organizacijo za nepolitične delavce, »Mladinsko društvo«, katerega predsednik je bil Ludovik Kotnik. Toda to društvo ni razvilo posebnega delovanja in je precej zgodaj zaspalo.

Iz tega društva je pozneje nastala »Krščansko-socialna zveza«, izprva kot nepolitična izobraževalna delavska organizacija, v katero je pokojni dr. Krek vložil ogromen kapital socialnega pouka.

L. 1898. se je ustanovilo v Ljubljani »Delavsko stavbno društvo«, katero si je postavilo za nalogo zidati svojim članom lastne domove. Tudi tu je bil Krek duša podjetja. Prvi odbor tega društva (zadruga) je bil sestavljen takole: Dr. Ivan Janežič, profesor bogoslovja, predsednik, odborniki pa smo bili Franc Ziller, delavec v predilnici, Artur Jean, stavec v Katoliški tiskarni in jaz. To društvo je postavilo v teku petih let vkljub nepopisnim denarnim težkočam blizu 100 hiš in sicer v Vodmatu, Rožni dolini, pri Božjem grobu, v Mali čolnarski ulici, pri Koleziji in v Kokerki pri Kranju. Največ hiš je postavil pod nadzorstvom društvenega vodstva zidarski mojster Gregor Stanovnik iz Horjula.

Kmalu po ustanovitvi Slovenskega katoliškega delavskega društva se je ustanovilo »Podporno društvo tobačnega delavstva v Ljubljani«. To društvo, ki je sličilo strokovnemu društvu, je dalo prvi povod zaboljšanju tedanjih razmer tobačnega delavstva. Skoro ob istem času je bilo ustanovljeno »Katoliško društvo za delavke«, katero je izborni vodil prelat in šentjakobski župnik Rozman, po njegovi smrti pa Luka Smolnikar.

Toda vse te organizacije še niso zadostovale potrebi časa. Treba je bilo misliti na delavsko strokovno organizacijo. Spočetka je bilo zamišljeno, da se zasnujejo strokovne organizacije za vso državo. Toda počasnost na Dunaju in v Gradcu, kjer so se ponovno vršili tozadevni sestanki, in pa razni drugi pomisleki so privedli do tega, da se je ustanovila za Slovenijo samostojna strokovna zveza, stoječa na krščanskem temelju — »Jugoslovanska strokovna zveza«, — ki je od tedaj glavna organizacija slovenskega krščanskega delavstva.

Slovensko katoliško delavsko društvo je prirejalo shode po vsej Kranjski, na katerih so govorili razni govorniki in navduševali ljudstvo za združeno in stanovsko organizacijo. Imena: Krek, dr. Janežič, dr. Vinko Gregorič, dr. Žitnik, Ivan Jakopič, Fran Ziller, Ivan Rakovec in pozneje Miha Moškerc so bila vedno na dnevnem redu. Uspehi tega dela, ki ga je vodil pokojni dr. Krek, so se kmalu pokazali. Kakor gobe po dežju so začele rasti denarne in konsumne zadruge. Preje mrtva slovenska duša je oživela za gospodarski in kulturni napredek.

Delavsko in kmetsko ljudstvo je začelo misliti o svojem gospodarskem vstajenju in političnih pravicah. Borba za splošno volivno pravico je v Sloveniji imela svoje poglavitne borce v vrstah krščanskosocialnega delavstva.

Na podlagi programa, ki so ga sprejeli zastopniki kmetov, delavcev in obrtnikov na sestanku l. 1895., se je razvijalo vse nadalnje delo, ki stoji danes pred nami vtelešeno v slovenski ljudski stranki.

Delavski listi krščanskosocialnega nazora so bili: »Glasnik«, (ustanovljen 1894), pozneje »Naša moč«. Zveza avstrijskega krščanskega tobačnega delavstva je izdajala za člane v Ljubljani poseben strokovni list v slovenskem jeziku.

Trideset let smotrenega dela ima za seboj krščanskosocialna delavska organizacija. Ob tej organizaciji so se razbili vsi navali nasprotnikov. Bilo je težkih, pa tudi veselih dni. Stali so ob njeni strani najboljši možje, pa tudi zlobni zahrbtniki. Toda delavska in sploh ljudska organizacija je lepo napredovala. To bodi ob tridesetletnici našemu delavstvu v bodrilo. Spominjajmo se navdušenih mož delavcev, ki so požrtvovalno vršili svojo dolžnost iz prepričanja, zastonj in v polni zavesti, da delajo v korist svojega stanu. Spominjajmo se največjega dobrotnika in učenika delavcev, dr. Kreka.

Ivan Dolenc:

Krekov socialni nazor.

Ljudje smo vsi bratje, ker izvira človeštvo iz enega para.

Bratje smo tudi v tem oziru, da imamo skupnega očeta. Bog nas je vse ustvaril.

Kaj sledi iz tega?

Prvič to, da nikdo ne sme misliti, da je bogšigavedi koliko več nego drugi ljudje. Isto velja za narode, ki se morajo zavedati svojega bratstva.

Drugič pa to, da je naš pravi gospodar Bog, da je človek dolžan v prvi vrsti izpolnjevati božje zapovedi, ukaze državnih in drugih oblasti pa le v toliko, v kolikor so v skladu z božjimi. Ta direktna odvisnost od Boga je varstvo človekove svobode proti tiraniji družbe.

Narava sama sili človeka, da smatra druge ljudi za brate. Čim bolj živi z drugimi v prijateljstvu, tem bolje je zanj. Človek je namreč tako ustvarjen, da more razviti svoje dušne in telesne zmožnosti samo v družbi. Gad živi lahko sam zase, zajec tudi; človek pa more živeti življenje, vredno človeka, samo v družbi.

V družbi pa mora biti oblast, ki je duša družbe. »Oblast je od Boga«, to se pravi — kakor nam je razlagal Krek na Sv. Joštu — človeška narava, ki zahteva družbo, je od Boga; zato je od Boga tudi vse, kar spada k bistvu družbe. In družba je brez oblasti nemogoča.

Državljan se bo torej pokoril oblasti, ker brez oblasti ni družbe. A tisti, ki mu je družba poverila izvrševanje oblasti, se mora globoko zavedati odgovornosti svojega položaja. Ne sme torej izrabljati svojega stališča v osebno bogatenje, ampak v prospeh cele družbe.

Tega duha je skušal Krek vcepiti dijakom na svojih socialnih tečajih. On jih je učil pravzaprav samo delati, da bodo mogli pozneje kot izobraženci kar mogoče popolno vršiti svojo socialno nalogo. Kajti ljudstvo vzdržuje za dijaka šole, ljudstvo ga plačuje pozneje kot uradnika. Kako se bo pa ljudstvu kar najbolj kavalirsko oddolžil? Krek je opozarjal, kako bi se mogel dvigniti kmetski, delavski in obrtni stan in kako naj inteligent pri tem pomaga s svojim znanjem.

Dijak se je navajal pri tem tegale naziranja: jaz sem prav tako član družbe kakor kmet in delavec, samo da imam drugo delo. Ne študiram samo zase, da si ustanovim eksistenco, ampak pripravljam se za socialnega delavca med svojim ljudstvom.

Delo je stalo pri Krekovi vzgoji tako v ospredju, da so pri tem stopile čisto v ozadje zunanje časti in dostojanstva, ki jih prinese delo v družbi. Ni se maral v ničemer ločiti od drugih ljudi, branil se je vsakega odlikovanja, ki bi mu branilo, postaviti se z drugimi »in Reih' und Glied«, kakor pravi v pismu na sošolca P. Bohinca.

Gotovo je bila za Kreka kakor za vsakega človekoljuba mamljiva misel komunizma, skupne lasti vsega premoženja, medsebojno bratsko razmerje tudi glede blagostanja in glede dela. A poznal je predobro omejenost človeške narave v nravnem in umskem oziru, da bi ne videl, da bi bil ideal komunizma dosegljiv samo med idealnimi ljudmi, kakršni bi bili mi brez izvirnega greha. Tu se je Krek ločil od materialistov, ki na pokvarjenost človeške narave po grehu ne verujejo. Krek ni računal z ljudmi, kakršnih ni, ampak s človeško naravo, kakršna je in kakršna ostane. In ta vpogled v človeško naravo mu je kazal, da človek ni samo član družbe, ampak da je v njem prav tako tudi opravičena želja po samostojnosti, da človek za razvoj svojih sil rabi tudi svobode in lastnega delokroga, kjer ga ne kontrolira in zavira družba pri vsakem koraku; v dosego potrebne samostojnosti pa potrebuje zasebne lasti. Kako je Krek pojmoval to, kar imenujemo zasebno last, je prav dobro izrazil nekoč na socialnem tečaju na Sv. Joštu: »Krščanski socializem uči: Nobena stvar ni tako moja, da bi smel ž njo škodovati svojemu bližnjemu.« S tem je podčrtal svoje socialno pojmovanje zasebne lasti proti liberalnemu pojmovanju. Zavest solidarnosti človeštva priganja k delu samo najpopolnejše duhove, in še tem navadno ne škodi, če imajo od pridnejšega in vestnejšega dela tudi osebno korist.

Človeška narava je nagnjena k lenobi in površnosti; zato rabi človek zasebne lasti, ki ga priganja k delu. Ako je vse skupna last, nima prav za prav nikdo neposredne koristi od vestnosti svojega dela. »Občinski konj vedno rebra kaže«, pravi pregovor. Tudi ni pri delu prave kontrole. Zato je treba razdeliti premoženje v manjše (zadružne) edinice, kjer imajo lastniki neposreden interes na dobrem delu.

A kljub temu, da je zagovarjal Krek zasebno last v omenjenem smislu, se je pokazala v njem dostikrat želja, da bi delil vse premoženje bratski z drugimi. On je bil res oče. Glavna lastnost dobrega očeta je ta,

da gleda prej na otroke nego nase. Tudi Kreku je bilo tuje, da bi iskal kakega užitka zase, ki ni dostopen tudi družbi, v kateri živi. Skoro smešen je malenkostni dogodek, ki se je zgodil na Pertovču, a omenim ga vendar, ker je za Krekovo naravo — skoro ne morem reči: mišljenje — značilen. Prinesel sem mu na Pertovč, kjer sadje z malo izjemami ne uspeva, debelo hruško. Ni je snedel sam, ampak jo razdelil menda na devet kosov in dal vsakemu kos.

Krek je kot ponosen in kavalirski človek rajši dajal nego jemal. Zavedal se je, da uživa kakor vsak človek tudi on plodove dela drugih. Delo drugih mu je oskrbelo stanovanje, obleko, hrano, duševno vzgojo itd. itd. On se mora ljudem revanširati ne samo z denarjem, ampak v prvi vrsti z delom. Delo za delo! Zato ni nikdar mislil, da skazuje s svojim socialnim delom družbi kake dobrote, ampak je hotel vršiti samo svojo dolžnost, ki mu jo nalaga hvaležnost do družbe.

Hvaležnost je znamenje večjega duha. Pri Kreku je bila zelo razvita. Mislim, da je bilo ob priliki, ko so prvič igrali v Selcih njegov »Turški križ«, ta slavospev selški dolini. Krek je pred igro govoril in rekel, da dolguje selški dolini toliko, da ji ne more nikdar povrniti.

Pogled v življenje je Kreka učil, da izvira vse blagostanje iz dela. Najbogatejši rudnik ne koristi nič brez delavcev, ki zaklade dvignejo. Zato mu je bilo vir premoženja delo. V človeku, ki živi od obresti denarja — o, kaj bi bil Krek dal, da bi denar ne donašal nič obresti! — je videl parazita, ki živi od tujih žuljev. V socialni zakonodaji je šel vedno za tem ciljem, da se kar mogoče zmanjšajo dohodki iz samega kapitala brez dela in kar najbolj dvigne vrednost dela.

Vendar se pa Krek ni vdajal iluziji, da more socialne rane ozdraviti sama zakonodaja. Bosanski pregovor pravi, da je lažje varovati mernik bolhá nego žensko, ki se sama ne varuje. Prav tako tudi ne bo nobena zakonodaja in zunanja preureditev družbe odpravila socialnih grehov proti bližnjemu — kakor jih tudi lahko zelo omeji, ako ne bo v ljudeh samih socialnega čuta. Socialno vprašanje ni samo politično vprašanje, tudi ne samo tehnično, ampak v svojem jedru etično. Socialni čut v človeku mora temeljiti na čutu za dolžnost dela in na veri v bratstvo vseh ljudi.

Razmerje med delavcem in delodajalcem je tudi določeno v božjih zapovedih, a ne v četrti, kakor se dostikrat misli, ampak v sedmi: Ne kradi! Delodajalec, ti ne kradi delavcu zaslužka, ker je to vnebovpijoč greh; delavcu se krade zaslužek, če se mu iz kateregakoli vzroka ne dá toliko, kolikor je delavčevo delo vredno. Delavec, ti pa ne kradi delodajalcu z lenobo in zanikarnostjo. Zvestobo za zvestobo!

Človek je po svoji naravi nagnjen, da dela stvari, ki kršijo socialni red. Katekizem prav dobro našteje med glavnimi grehi baš tiste, ki najbolj otežujejo bratsko razmerje med ljudmi: napuh (»jaz sem nekaj več nego drugi!«), lakomnost (»hočem imeti več nego drugi, pa naj pridem do tega kakorkoli!«), nevošljivost (»zakaj bi jaz ne imel vsega dobrega,

kar ima bližnji?« — njegovih skrbi in njegove odgovornosti seveda ne), lenoba (»o, da bi mi ne bilo treba več delati!«) itd. . . .

Kdor hoče doseči uspehe pri socialnem delu, pa pri tem spodkopava nravnost, pljuje v svoj lastni žep.

Krek je želel imeti človeka s v o b o d n e g a, ki iz prepričanja dela prav, ne iz strahu pred policajem in vsled kontrole po družbi. Zato je z ravno tako vnemo delal na r e o r g a n i z a c i j i n o t r a n j e g a č l o v e k a kakor na odpravi z u n a n j i h r a z m e r, ki zavajajo v socialno nemoralnost. Pri vsem socialnem delu je gledal tudi na to, da ohrani človeku s v o b o d o, za katero bi bil rad dal življenje.

Tu sta se srečala Krek socialist in Krek duhovnik in sta korakala neprestano skupno. Dana mu je bila izredna sreča, da je šlo vse njegovo delo iz najglobljega prepričanja za enim samim ciljem, združujoče nauk Kristov z vsemi resničnimi pridobitvami nove dobe.

Franc Ziller:

Moji spomini na prva leta krščanskega socializma.

Na Šmarni gori.

Pred letom 1894 so obstojale pri nas samo katoliška narodna stranka, stari liberalci v narodni stranki in socialno demokratična stranka, ki je edina prirejala shode za delavce in imela svoja izobraževalna društva, dočim se stari dve slovenski stranki nista brigali za delavski stan; katoliško narodna samo vsled pomanjkanja pravega podneta, liberalna pa zaradi svojega buržujskega mišljenja.

Ko je junija meseca Krek na sestanku predilniškega delavstva na Šmarni gori in pod goro pri Žibertu omenil, če bi ne kazalo napraviti delavsko društvo, je bila njegova misel od nas takoj z navdušenjem sprejeta.

Pri tem razgovoru sta bila med drugimi navzoča tovariša Joža G o s t i n č a r in pokojni Franc U r b a n č i č, mojster v predilnici. Po daljšem razgovoru je bil storjen sklep, da se skliče čez 3 dni večji sestanek v Krekovi sobi v stolnem župnišču, kamor so bili povabljeni tovariši iz vseh ljubljanskih tovarn. Kakšen duh je vladal takrat med »boljšimi« sloji, je razvidno iz vzklika nekega jurista, ko smo prišli zvečer v župnišče: »Kaj je treba delavcev vlačiti skup, da imamo le kmetel!« Na Krekovem stanovanju se je organiziral prvi pripravljavni odbor za ustanovitev Slovenskega katoliškega delavskega društva, ki je bilo spričo takratnih razmer zasnovano kot popolnoma neodvisna politična organizacija zase. Po večkratnih sejah, kjer so se izdelala pravila in sklepalo o vplačilih in podporah, so se vložila pravila, ki so bila od vlade kmalu potrjena, nakar je stopilo društvo v življenje. A društvo je bilo brez sredstev in stanovanja. Tu je Krek preskrbel, da nam je dala stanovanje Katoliška družba in tudi svojo knjižnico na razpolago; še celo harmonij za poučevanje petja je bil hitro tu. Za pouk petja je Krek pridobil čez vse nadarjenega Evgena L a m p e t a in kaplana F e r j a n č i č a.

Prvi delavci.

Prvi in najboljši delavci so bili, najsibo za agitacijo ali druga dela, G o s t i n č a r, Z a j c, G o l m a j e r, Š t r u s, B e r g a n t, K o v a č, L u k n a r, V o n č i n a in P l e s t e n a k i iz predilne tovarne (moja malenkost je tudi

nekaj pomagala); potem so bili iz Činklove tovarne Jakopič, Zupanc Janez in pokojni M. Ferkov; iz tobačne tovarne rajni Ogrič, Pliberšek, Baher, Pelc, Trtnik, Rakovc; od Töniesa sta bila Trefalt in Sedmak, potem Cvetrečnik, Podržaj Janez, Zadnikar, Keršič, Satler in še več drugih iz drugih podjetij, ki se jih več ne spominjam.

Društveno življenje se je razvilo hitro in se nas je nabralo v teku dveh mesecev več sto članov. Predavanja smo imeli sleherni teden gotovo po dva, in vselej ob polni sobi. Predavali so največ Krek, sedanji prošt A. Kalan, kanonik Sušnik, dr. V. Gregorič, M. Bužovec, dr. Debevc, dr. Ušeničnik, pokojna dr. Janežič in Povše, pasar Kregar, pokojni dr. Zitnik, župnik Šinkovc, stolni vikar Mrak in še razni drugi. Podpirali so nas pa posebno kardinal Misija, kanoniki Zamejc, Jeran, Čebašek, Klun, velik prijatelj našega gibanja Kulovec ter drugi.

Naš časopis.

Ker se je spričo našega izredno naglega razvoja takoj pokazala potreba časopisa, ko se je bil najhujši boj za splošno in enako volivno pravico in so socialni demokrati imeli že davno svoj list »Delavec«, smo morali tudi mi na to misliti. Zbrali smo se pri Kreku stari znanci in smo ustanovili »Glasnik«, ki je izšel 8. novembra leta 1894. Dve leti sem mu bil urednik, pozneje je prevzel to breme tovariš Jakopič. Po celodnevem 12-ali 13-urnem delu v tovarni smo se zbrali pri Kreku in smo list ravnali ter uredili pošto, tako da nas je dobila polnoč še pri delu. Veliko je pomagala pri tem delu tudi sestra pokojnega Kreka, Cilka. Članke, dajoče smernice, je seveda napisal vse Krek. Našo pesem na prvi strani lista je prestavil in predelal Krek iz češke krščansko-socialne himne, vglasbil jo je Ferjančič; dosti pa smo pisali tudi mi delavci sami bodisi načelnih člankov bodisiotic.

Med ljudstvo!

Že v prvih mesecih smo pričeli prirejati javne politične shode, prvega 23. septembra 1894 in tako prišli večkrat skupaj s svojimi rdečimi nasprotniki ter se poskusili z njimi v javni debati. Včasih je pa tudi pošteno zavrelo, kadar je bilo prevroče in je tudi prišlo do kakšnih prask. Tudi mi smo obiskali shode nasprotnikov in smo imeli večino povsod, kamor smo prišli. Tisoč mož dvigniti nam takrat ni bilo nič posebnega. Takega življenja in navdušenja danes ni več!

Zaprli pa se nismo v Ljubljano, ampak prirejali smo shode povsod po deželi, kjer so nam šli duhovniki veselo na pomoč, tako n. pr. v Kamniku g. kaplan Kalan, v Zagorju pokojni Tomaž Rožnik, pozneje župnik v Selcih, v Starem trgu pri Ložu, največji liberalni trdnjavi na Notranjskem, pa pogumna Peter Hauptman in Peharc.

Bilo je, če se ne motim, v Starem trgu pri Ložu, kjer so naši ljudje osnovali posojilnico in so poplačali kramarske pijavke, ki so jemale po 20% obresti in to ne v denarju, ampak v blagu, katerega je oderuh vzel, kolikor je hotel; ako mu je pa siromak kaj rekel, ga je dal notarju, ta pa sodišču in je zapel boben. Ljudje so zdaj po posojilnici poplačali svoje dolgove raznim trgovcem in gostilničarjem, ti so se pa za odpadli oderuški dobiček maščevali s tem, da so kmetiča, če je prišel k njim kaj kupit, podili v posojilnico in h kaplanu po blago. S tem so mislili podeželski buržujji, da bodo razbili posojilnico, toda dobili so za odговор kmetsko konsumno zadrugo, ki je pod vodstvom Petra Hauptmana prav dobro delovala, tako da so se nekatere pijavke izselile, ker niso imele več kmetske krvi, da bi jih redila. In to se ni godilo samo tu, to je bilo povsod po vsej Sloveniji. Shodi našega delavskega društva so povzročili v kratkem cel političen in socialen preobrat in vse ljudstvo se je navdušilo za naše krščansko socialne ideje, tako da so društva rastla kakor cvetlice na poljani spomladi.

»Socialni program delovnih stanov 1895.«

Prvi večji sestanek vsega našega delovnega ljudstva se je vršil 13. okt. 1895 pri Kopaču, kjer smo sprejeli znameniti »Socialni program delovnih stanov«. To je bil program tako za kmetijski in obrtniški kakor za delavski stan, kateri se je sprejel potem na II. katoliškem shodu in je postal »magna charta« poznejše Slovenske ljudske stranke, ki se je razvila iz našega pokreta. Poročala sva z Gostinčarjem. Debate so se udeležili gg. Rožnik in Osenjak iz Zalca ter Krek. Popoldne sta na shodu govorila tudi pokojni dr. Žitnik in dr. V. Gregorič.

Leta 1895 smo prišli tudi nekaj malega navskriž s tiskovnim zakonom in našim rdečim tovarišem »Delavcem«. Prišlo je do glavne porotne razprave; dopoldne je bil na klopi »Glasnik« in je bil oproščen, popoldne pa je prišel na vrsto »Delavec«, ki je nekaj malega pobral.

Zdaj smo začeli misliti tudi že na gospodarsko samopomoč in smo ustanovili 24. februarja 1895 naše konsumno društvo, na deželi pa so se začele snovati rajfajznovke in konsumi.

Prvi poizkusi v smeri strokovne organizacije.

Da si lažje pomagamo s predavanji in razdelimo govornike na razne kraje, smo mislili izpočetka na bolj strokovno delavsko osrednjo organizacijo, toda potrebe so zahtevale drugače, zato ker je bilo veliko društev popolnoma kmetškega stanu in so potrebovala nujno drugačne pomoči. Zato se je osnovala Krščansko socialna zveza kot nepolitična zveza vseh krščanskih društev, kateregakoli stanovskega značaja. Šele za tem velikim delom smo se lotili delavske strokovne organizacije, ki je danes izpeljana v naši Strokovni zvezi, a žalibog precej prepozno, ker nam je nasprotnik že precej pobral.*

Važna je bila ustanovitev žebeljske zadruga in konsumnega društva v Kropi. Prva sta jo sprožila na shodu v Radovljici dr. Žitnik in Gostinčar. Doma je delal zanj župnik Henigman, med delavci pa kovač rajni Andrej Škrība, pri katerem sva bila v tej zadevi Golmajer Jakob in jaz. Mi smo hoteli, da bi bili delavci akcionarji, ali domači bogataši so bili močnejši in ni šlo po naši volji. Napravilo se je vseeno veliko dobrega v korist takrat v strašni revščini živečemu delavstvu v Kropi in Železnikih, seveda gredo vse zasluge našemu Kreku, ker on ni skrbel samo za zadrugo, ampak tudi, da je imela delo in tudi jelo.

Spominjam se nadalje ustanovitve delavskega društva v D. M. v Polju, kjer si je največ dela dal naš stari Ant. Jeriha in tedanji kaplan Rihar, sedaj šmartenski dekan, in Nace Mrcina. Obenem niso hoteli zastati za njimi tovariši v Sostrem, ki so si tudi postavili svoj dom. Ustanovilo se je pa tudi konsumno društvo za celo okolico. Odtod se je gibanje papirniškega delavstva preneslo na njihove tovariše v Preski in Medvodah, kjer se je istočasno ustanovilo delavsko društvo s pomočjo župnika Brenceta, Peternela in drugih tovarišev. Tudi tu so si postavili svoj dom in odprli konsumno zadrugo. To delavstvo je veliko trpelo pod pritiskom nemških judovskih pijavk, tako da se je uprlo in stopilo v štrajk najprej v Goričanih, potem smo šele dosegli splošni štrajk, ki je trajal 13 tednov. Bdeli smo dan in noč, da je šlo vse po navodilih in se štrajk ni kršil. Pogajanja so trpela dva dni in eno noč brez prestanka. Pri tej stavki je veliko pomagal eden naših najboljših mož, kar smo jih kdaj imeli in jih bomo, Miha Mojškerc, ki je sploh od te dobe naprej

* Prvo strokovnemu podobno društvo se je ustanovilo 1897, namreč krščansko-socialno železničarsko, prava strokovna organizacija pa je bilo Podporno društvo tobačnih delavcev l. 1900. Istega leta in pozneje so se vodili razni štrajki po ad hoc izvoljenih odborih skupno s socialdemokrati. Popolnoma na modernih strokovnih načelih sloneče društvo je bilo idrijsko, ustanovljeno 1903, če se ne motim. Ta društva so bila zamišljena brez ozira na strankarsko pripadnost. Torej bi prvo dobo krščansko-socialnega pokreta lahko nastavili od 1894—1900 (Politično - agitatorična).

postal poleg Kreka in Gostinčarja duša krščanskosocialne delavske organizacije.

Spominjati se moramo tudi na Jesenice. Tudi tu smo takoj v začetku zasedali seme naše krščanske socialne misli z uspehom in šlo je počasi naprej. Boril se je v prvi vrsti naš neustrašeni tovariš Peter Rozman in drugi, da so prebili nemško narodno in rdečo fronto.

V Trziču in Križih je delal najbolj od začetka g. Volc, da se je tudi tam razvila tako lepo naša organizacija in je potlačila nemškutarsko-liberalno hegemonijo v Trziču.

V Idriji sta bila naša prva organizatorja župnik Arko in Osvald, ki zaslužita hvaležnega spomina, dokler bo živela naša misel; idrijsko društvo je sčasoma postalo naše najmočnejše ter se je leta 1903 organiziralo v strokovno, in sicer je idrijsko bilo pravzaprav prvo naše po modernih načelih strokovno zasnovano. Ko smo prvič v Idriji nastopili, nas liberalna gospoda niti govoriti ni pustila. Ob tem času se je ustanovila naša prva strokovna organizacija in sicer železničarska, kjer sta se veliko trudila rajni Finžgar in Kuntara.

Na Koroško, Štajersko in Primorsko!

Pogled na Koroško nam priča, kako smo s krščansko-socialnim delom tudi tam mi pričeli zbirati slovenske delovne sloje. Postavili smo trdnjavi v Prevaljah in Črni, kjer je delal neumorno monsignor Valentin Podgorc. Naši tovariši pa se po celotedenskem delu in trudu niso pomišljali žrtvovati nedeljo za nedeljo, da gredo buditi slovenske delavske vrste na Koroškem, kjer smo na ta način rešili velik del delavnih stanov pred ponemčenjem bodisi po liberalni buržuaziji, bodisi po socialni demokraciji.

Lotili smo se dela tudi na Goriškem, kjer je podpiral krščanskosocialno misel eden najboljših Krekovih prijateljev, Dr. Pavlica in pa kaplan Knavs, ki je začel izdajati »Delavskega prijatelja«. Zelo se je prizadeval za našo stvar tudi pokojni Janez Drmastja, kaplan v Solkanu. Danes smo ponosni na to, da se je iz tega razvila najbolj krepka slovenska krščansko-socialna organizacija sploh, ki vodi pod krščanskosocialnim imenom tudi politično življenje goriških Slovencev in je vzgojila značajne ljudi, kateri se ne prodajajo fašizmu.

Na Štajerskem je delal na krščanskosocialnem polju največ pokojni dr. Meško. Med prvimi naročniki »Glasnik« je bil pokojni opat Ogradi, ki je tudi sicer veliko pomagal pri naši organizaciji.

Avgusta 1897 so se udeležili naši zastopniki krščansko-socialnega shoda v Solnogradu, kjer sta govorila dr. Krek in Gostinčar.

Organizacija delavk. — Naraščaj.

Ustanovilo se je tisti čas tudi društvo za delavke. Voditelj je bil rajni šentjakobski župnik prelat Rozman, voditeljica pa Krivčeva in najdelavnejša v naših vrstah rajna Ančka Baharjeva in več drugih vnetih tovarišic in tudi dopisnic lista. Moram priznati, da je tudi iz njihovih vrst prišlo veliko ognja med nas, da smo tudi mi dobili od njih dostikrat vzpodbudo za nadaljnje delo. Zglašalo se je k nam tudi veliko mladih nepolnoletnih, ki bi bili radi imeli svoje društvo, ki se je potem osnovalo pod imenom »Poučno in zabavno delavsko društvo«. S pomočjo teh mladih smo napravili prve nastope na odru v novo zgrajenem Kat. domu na Turjaškem trgu, kjer so nastopali med drugimi slikar Šušteršič, Vahtar, rajni Ivan Gostinčar in tudi oče, sedanji poslanec. Marsikateri je postal član narodnega gledališča, od katerih eni še danes s hvaležnostjo pomnijo, kje so se začeli vežbati za lepo igralsko umetnost, drugi so pa pozabili... Tudi prve pasijonske igre smo predstavljali v Kat. domu. Iz našega društvenega pevskega zbora je nastalo pevsko društvo »Zvon«, ki je pa žalibog kmalu splavalo v buržujske vode in se rajši drži frakov kot pa delavskega suknjiča.

Naš vpliv na slovensko politiko. — Borba za splošno in enako volivno pravico.

Naša krščansko-socialna delavska organizacija je tudi krepko posegla v slovensko politiko, da jo preokrene v moderno demokratično in socialno smer. Leta 1896. septembra meseca so bile volitve v državni zbor za ljubljansko okoličino in sicer po pokojnem Klunu. Krščansko socialno delavstvo je zahtevalo, da kandidira dr. Žitnik, ki je kandidaturo tudi sprejel. Katoliška narodna stranka pa je bila za drugega kandidata in je dr. Žitnik moral odstopiti. Ali naši se niso udali in postavili dr. Gregoriča, kateremu je manjkalo le malo glasov, da ni zmaгал. Takoj drugo leto so bile splošne volitve in smo dobili 5. kurijo, kjer smo volili tudi delavci. Slovensko katoliško delavsko društvo je tudi tukaj postavilo svojega lastnega kandidata za 5. kurijo v osebi Gostinčarja, na shodu 7. svečana 1897. Ker pa so bili v okrilju katoliške-narodne stranke še vedno predsodki zoper preprostega delavca, se je zgodilo, da je moral to kandidaturo prevzeti dr. Krek. Seveda smo mi to izbero sprejeli z največjim veseljem in zaupanjem, saj je bil Krek naše vse; toda užaljeni smo bili, ker se je prezrl delavec in tudi Krek je bil užaljen. Pošteno povem, da se je ves strl s solznimi očmi podal, ker se je moral, in se je zgrudil v kot, da ni bilo več govoriti z njim. To omenjam samo zato, da ne bi nihče mislil, da se je naša ideja uveljavljala med katoliškimi krogi kar tako brez težav in bojov. Bile so težave in borbe, in še kakšne! Toda mi smo bili tudi neustrašeni. Med tem časom je prišel v naše vrste tudi marljiví naš pokojni Ivan Štefe.

Pri tej priliki moram omeniti, da je v političnem oziru naša borba veljala v prvi vrsti razširjenju volivne pravice v ljubljansko občino, deželni zbor in dunajski parlament. Zahtevali smo od samega početka splošno, tajno in enako volivno pravico. Naš načrt je bil, da se razbije starokopitni, plemiško-buržuazni parlament, da se po zastopnikih delovnih stanov poživí in začne stvarno delo. Naše misli so pa šle še delj in smo pod vodstvom Kreka na naših sestankih že takrat preresetavali idejo stanovskega parlamenta, o kateri mnogi mislijo, da je šele zdaj znajdena. Dejali smo, da bodo moderni parlamenti gotovo propadli, ker se tam prepirajo samo za oslovsko senco, tako svoj čas na Dunaju in tako danes v Beogradu, kapitalisti pa mirno pijejo dalje narodovo kri. Mi smo uže takrat izdelali načrt delavske obrtne, kmetijske in uradniške zbornice, ki bi volile svoje zastopnike v osrednji politični parlament.

Uže leta 1894. smo se potegovali za občinsko in deželno volivno pravico. Dočim je bil sicer blagi kan. Klun proti, se je v deželnem zboru krepko zavzemal za naše zahteve sedanjí prošt Andrej Kalan, ki je sploh bil eden najbolj odličnih borcev za krščansko-socialno demokratično idejo, kateri je že pred nastopom dr. Kreka prevedel socialno okrožnico Leona XIII. in bil potem Krekov najodločnejši sodelavec, s katerim sta skupno delala za usmerjenje katoliško-narodnega pokreta v smislu modernih demokratičnih in socialnih idej. Večkrat je prišel na naše javne shode tudi Hribar, poznejši župan, ki je vse obljubil, a po svoji navadi za delavstvo ničesar storil. Z njim je tudi prihajal sedanjí demokratiški velmož Josip Turk, ki se je tudi pri nas učil govoriti, ker drugod tako ni bil. Pa je premalo prihajal in se je zato tudi premalo naučil, kakor se vidi danes, ko se je preprosti mož obesil za škrice demokratskim velekapitalistom. Ne smem pozabiti tudi, da nas je imel posebno rad »Slovenski Narod«, ki je dan na dan bljuval na nas ogenj in žveplo in nam tako tudi pripomogel do vspehov.

Leta 1896. se je sešel drugi vseslovenski shod delavskih stanov. Bilo je zastopanih 53 delegatov, takrat je nastopil tudi dr. Korošec. Govorila sta takrat tudi jako navdušeno Stepan Začorac in Hinko Sirovatka. Od takrat naprej se dela počasi tudi med Hrvati za naše socialne ideje, le to je hudo, ker jim manjka voditeljev, narod je dober, le za delavstvo vnete inteligence tam še danes manjka. Hrvatsko izobraženstvo ima še vedno preveč »gosposke« mentalitete.

Velike važnosti je bil vseslovenski shod krščansko-socialnih delavcev 28. maja 1899, na katerem so bili navzoči dr. Gregorčič, dr. Žičkar in dr. Krek kot zastopniki pете kurije. Na tem shodu je bilo zastopanih 99 društev z 22 zastavami in čez 3000 možmi v sprevodu. Ob tej priliki se je blagoslovil naš prapor, za katerega je izdelal načrt naš rojak profesor Plečnik.

Za delavska stanovanja in zavarovanje za starost.

Aprila meseca 1898. se je ustanovilo Slovensko delavsko stavbeno društvo, zadruga z omejenim poroštvom, kjer je bil tudi Krek duša vsemu. Naš prvi predsednik je bil pokojni dr. I. Janežič, za njim pa sam Krek, odborniki Gostinčar, Jean in jaz. Pomagali so veliko tudi Sedmak in stavec Komar. Svetom so nam stali na strani kanonik Sušnik, rajni šentpeterski župnik Malenšek in pokojni Simon Treo. Ko smo šli kupit prvi svet v Štefanjo vas za prvih deset hiš, Krek, Gostinčar in jaz, nismo imeli vsi trije skup enega petaka, to je sedaj 10 kron. Kupčijo smo sklenili in tudi pošteno plačali ter začeli delati z upanjem, da bo šlo. Prvo leto je stalo devet hišic, katere je zidal Avšič, drugo leto smo začeli v Vodmatu v lastni režiji, tretje tudi na Viču, v Šiški, Kranju, Trnovem, Dravljah, D. M. v Polju, tako da smo postavili čez 120 hišic v teku petih let. Kredit smo dobili v Mestni in Ljudski posojilnici. Na mig župana nam je Mestna hranilnica odpovedala nadaljnji kredit, Ljudska pa je tudi zvišala obresti. Raditega se je moralo ustaviti nadaljnje zidanje. Prosili smo in bili osebno pri avstro-ogrski banki, to je pri njenem predsedniku Bilinskem, a odgovoril je, da manj kot pol milijona ne posodijo, mi pa nismo imeli toliko posestva in je šlo vse po vodi. Enkrat je naše socialno stanovanjsko delo pohvalil tudi minister baron Dipauli. Takratni ministri so bili sicer plemiči in birokrati, a takšni reakcionarji kot sedanji niso bili in marsikatera socialna misel je tudi v visokih krogih padla na rodovitna tla in zagledala v parlamentu beli dan kot socialni zakonski predlog. Buržuazija je uničila plemiški stan, a sama je tisočkrat slabša od njega.

Delali smo tudi načrte, kako bi se dalo pomagati delavstvu v starosti, računali cele dneve in mesece in spravili skupaj pravila delavske Samopomoči, ki so bila objavljena v Glasniku dne 15. novembra 1898. Izračunali smo celo vrsto tabel za starostne, invalidne, dotne in druge rente (celih 7 strani Glasnika!) ali ni bilo sredstev in dovolj poguma. Tukaj je bil duša stolni vikar Luka Smolnikar, ki se ga moramo delavci z največjo hvaležnostjo spominjati. Ker nismo mogli sami tega dalekosežnega načrta izvršiti, smo delali na to, da bi država sterilizirala svojo dolžnost in uvedla splošno ljudsko zavarovanje. A danes smo na istem mestu kot smo bili v stari Avstriji in se nobena duša ne zmeni za splošno zavarovanje delavnih stanov, kakor ga zdaj uzakonjuje n. pr. napredna čehoslovaška republika. Če bi bili mi takrat sami pričeli, bi bilo pri nas na Slovenskem veliko manj revščine.

Iz naših vrst je izšla tudi misel centralne gospodarske organizacije. Skoro leto in dan je trpel boj za centralo naših gospodarskih društev. Bezali smo po shodih pri raznih naših zastopnikih in po dolgem času se je vendar ustvarila Zveza gospodarskih zadrug, to je današnja Gospodarska Zveza. Dne 6. aprila je bil sklican shod, ali pregovor pravi: »Človek obrača, Bog obrne«, nam je pa obrnil mali gospod president Hein, ki nam je shod prepovedal, ker je bil zvezan z našo liberalno buržuazijo. A mi smo zopet obrnili in smo sklicali po § 2. drug shod, in to takoj. Govorili so dr. Krek, Jaklič, Hauptman, Bahar, Škerjanc, Jeriha, Stanovnik, Gomilšak, dr. Šusteršič in moja malenkost. Na tem shodu se je položil temelj za našo enotno gospodarsko organizacijo. Obenem se je vršil v Narodnem domu shod »naprednjakov«, katerega so se udeležili baron Švegel, trdega gorenjskega kmeta sin, dr. Tavčar, ki je tudi v deželni zbornici vedno rohnal na nas in na »predpasnik« g. Hauptmana, ter župan Hribar, stari »prijatelj« delovnega ljudstva, Peče iz Starega trga in več drugih visokih gospo-

dov, kateri so veliko zabavljali zoper krščanske socialce, napravili pa kakor po navadi nič, ampak so šli na dobro kosilo in s tem so zaenkrat ubili klerikalnega zmaja.

S tem sem končal svoje spomine na prvo dobo našega krščanskega delavskega gibanja. Spominjati se ne morem vseh naših del, še manj pa vseh tovarišev, a dolga je doba 30 let in človeku veliko uide iz spomina. Spominjati se hočem le še naših rdečih nasprotnikov, s katerimi smo imeli hude in vroče boje, to so bili zlasti rajni Kordelič, Železnikar in Grablovic. Ti možje so začeli že 10 in 20 let pred nami delati, pa niso imeli pravih uspehov. Bili so namreč, posebno Železnikar, ki je bil v Parizu, komuniško-anarhistično usmerjeni ter nasprotni socialnim reformam, misleč, da se doseže osvobojenje delavnih stanov samo po sili. Zato se jih slovensko delavstvo ni nič kaj oklenilo in je bilo silno nejevoljno, ker so se od njega zahtevali samo prispevki v strankino blagajno brez rezultatov. Tudi je vel v ti organizaciji preveč nemški duh. Moram pa reči, da so ti možje do konca ostali zvesti rdeči zastavi, bili vztrajni in niso gledali na svoj dobiček; ne tako, kakor poznejši generali, ki so od delavskih žuljev obogateli in ko so imeli vsega zadosti, pokazali sodrugom figo.

Še dveh reči se spominjam! Naša organizacija je poletela prvič med Hrvate dne 16. avgusta 1899. leta v Karlovac k blagoslovljenju zastave obrtniško-radniškega društva »Nada«. Enkrat pa smo tudi pohiteli v Rim. Takrat sem v imenu naše organizacije izročil v avdienci delavskemu papežu Leonu XIII. spomenico z več tisoč podpisov s slikami Ljubljane, naše prve naselbine v Vodmatu in naših narodnih gorenjskih noš, katere je lastnoročno naslikal neki semeniščnik, za katerega ime ne vem več. Vežal je krasno knjigo knjigovez g. Breskvar; zdaj se nahaja v vatikanskem muzeju.

Se en pogled nazaj in naprej!

Po slovenskih poljanah je pihal mrzel veter, za nas delavce je bilo vse megleno, ali posijal je prvi žarek upanja v naša srca, ko je izdal slavnih papež Leon XIII. svojo okrožnico o socialnem vprašanju.

Drugi žarek se je pokazal na prvem katoliškem shodu l. 1892 v resolucijah, ki so tudi delo prošta Kalana, Ignacija Žitnika in Povšeta. Toda ostalo je med nami še vse mrtvo, dokler nismo na Šmarni gori, kjer nam je sv. Mati izprosila v naši zapuščenosti voditelja; našli Kreka in mu odkrili svoje srce. Zbral nas je okoli sebe same preproste delavce, učil in navduševal in pričelo se je delo, na katerega smemo biti ponosni.

Ako pogledamo danes po naši domovini, povsod stoje domovi, kjer se izobrazuje naš narod, povsod so posojilnice, ki so rešile veliko domov, veliko je raznih zadrug, ki pomagajo narodu po načelu samopomoči. In vse to je največ očetovo delo in pomagalo mu je to ledino orati par preprostih delavcev. On je skrbel, da je prišel nov in z njegovim duhom prepojen duhovski stan med narod, ki je vžigal njegov ogenj naprej med narodom. Ustanovili smo si svoj krščanskosocialni program in z njim glavni temelj naši organizaciji. Na drugem katoliškem shodu l. 1900 ga je sprejela cela katoliška narodna stanka, se z nami zedinila in nastala je sedanja Slovenska ljudska stranka, katere del smo tudi mi krščanskosocialni delavci.

Lahko rečemo, da v Sloveniji ni nobene politične organizacije, ki bi imela tako lepo, bojevito in plodonosno preteklost za seboj, kakor naša. Zato je potreba, da po tridesetletnem delu ne odnehamo, ampak podvojimo svoje moči, da se postavimo v bran velekapitalu, ki je začel pod narodnim geslom najhujšo reakcijo in hoče državo popolnoma usuzniti božanstvu zlatega teleta. Ne samo, da naše delavske zahteve niso izpolnjene, nastajajo novi proletarci, uradniki in kmeti. Naš kmet leze v dolgove, kar se jasno vidi po hranilnicah in najbolj v zemljiški knjigi. Neznosni davki ga bodo uničili. Na drugi strani pa vidimo milijonske dobičke, ki jih izkazujejo v svojih bilancah velekapitalisti,

še več pa jih prikrijejo, zraven tega pa uživajo podporo vlade, da delavno ljudstvo lažje izžemajo.

Radi tega smo mi stari veterani mnenja, da se mora naše gibanje zopet poživeti in da moramo na številnih shodih razpravljati javna vprašanja. Mi moramo biti ravno s shodi, ki naj krepko posežejo v naše javno življenje, v pomoč poslancem naše ljudske stranke, da se morejo na nas opreti pri svojem delu. Mi moramo javno vladi povedati, kaj vse zahtevamo in sedanjost bi morali še učiti, kake pravice da ima, za katere ona sama ne ve. Ona ne ve, da je varhinja in izvršiteljica zakonov ter da mora biti zaščitnica ljudstva. Imamo tudi drugih naših bolečin dovolj, ki se morejo izlečiti le po živahnem udejstvovanju na polju javnega državnega življenja, kakor je to delalo »Katoliško delavsko društvo«. Učiti moramo tudi mlajše, da bodo dobri bojovníki v poznejših letih. Naša strokovna organizacija naj pa dela za stanovsko-gmotno samopomoč raznim strokam.

Časi so hudi, da niso bili že dolgo taki, in zahtevajo neustrašenih borcev!

Štefanov:

Kaj je Krek mislil o delu in kapitalu ter o zasebni lastnini (1894).

Nekega zimskega večera leta 1894. so bili prostori našega katoliškega delavskega društva polni, ker je imel oče Krek predavati o kapitalizmu.

Krek je začel s prvo dobo človeštva, ko je živelo v družinski zadrugi, kjer je bilo vse imetje vsem skupno, kjer so pod vodstvom starešine delali vsi drug za drugega in je vsak od skupnega pridelka oziroma dohodka dobival, kolikor je potreboval. S pomnožitvijo ljudstva se je javil vrojeni pohlep posameznikov in se je začel način gospodarstva, kjer se sočlovek izkorišča, zaslužuje in ogromna množica naravnih dobrin steka v roke enega ali kakšne male skupine na škodo ostale množice. V raznih časih se je tudi kapitalizem javljal v raznih oblikah, kakor mu je kazalo, da si je le mogel kopiciti premoženje s krvjo, solzami in življenjem svojega sobrata.

Naši očetje so se v dobi krščanskega srednjega veka in še dolgo potem proti kapitalizmu uspešno branili v svojih zadrugah ali cehih, kjer so imeli dovolj moči in prostosti, da so delali sami razne od oblasti potrjene zakone, s katerimi so ščitili svoje delo, da je bilo po svoji vrednosti plačano, so onemogočali umazano konkurenco in po organizacijah, ki so objemale vse stanove, izkoriščanje kolikor le mogoče omejevali. Cerkev pa je bila patrona vseh teh organizacij.

Moderni kapitalizem je zato obrnil svoje orožje najprej proti avtonomnim zadrugam in cerkvi, oziroma krščanstvu ter je cehe razbil z lažnjivo liberalno svobodo, med mnoge katoličane pa vsadil liberalnega duha. Vsled tega ljudstvo še čutilo ni, kako ga je kapitalizem zopet vkoval v suženjstvo, še hujše nego v starem veku. Zakaj takrat je bil človek kot suženj vsaj blago, ki je vsaj nekaj vredno in se ne sme preveč

izrabljati in ob ceno spraviti, dočim moderni kapitalizem človeka prosto do zadnjega izrabi, potem pa vrže na cesto, da pogine, ker ima kapitalizem za enega človeka sto drugih takoj na razpolago. Država, to je vrhovna oblast pa se je tudi oprostila vseh moralnih vezi, ter ne samo ne štiti delovnih stanov; marveč jih sama izdaja v pogubo, s tem da podpira z ustavami, postavami, pravosodstvom in vojaštvom kapitalizem.

Moralni zakoni za kapitalizem ne obstojajo. On pridiguje samo, da je privatna lastnina sveta stvar; to je edina resnica, v katero hoče, da vsi ljudje verujejo. Pri tem pa ne misli na to, da ima tudi delavec pravico, da imenuje svoje vse to, kar si je s poštenim delom prislužil, kar mu pa kapitalist, ki ves dobiček pobere sam, enostavno k r a d e. Sveta bodi zasebna lastnina, kapitalistova namreč, pa naj bo še tako velika, edinole d e l a v c u, za kapitalista pa na svetu ni nobena reč sveta, tudi ne življenje bližnjega. On ne pozna ne bratstva, ne ljubezni, ne pravičnosti, še manj usmiljenja. On nima nikdar dosti, hoče imeti le zmiraj več in več, na drugi strani pa postaja gorje vedno hujše in kapitalist vleče iz vedno večjega uboštva vedno večji dobiček. Kolikor je na eni strani več bogastva, toliko je na drugi več uboštva, in se množijo vrste tistih, ki nimajo nič drugega kot gole roke za delo, katere morajo nesti po ceni na trg, da bogatijo druge.

Zdaj je Krek začel razjasnjevati razmerje dela do kapitala. Pomisliti moramo, je dejal, da je kapital, to je denar, zlato, le mrtvo blago, ki v resnici nima nikake vrednosti. Vrednost zadobi šele po d e l u, le delo ga poživi in napravi plodovitega. Zato pa mora biti delo spoštovano in pošteno plačano, ker brez dela ne bo imel bogataš niti enkrat da bi se nasitil ali oblekel. Denarja še danes želodec ne prenese. Le pomislite, ako bi bil kdo sam na kakšnem otoku in bi bil tam velik kup zlata — kaj bi ti koristil? Nič; ravno toliko bi bil vreden kot gramoz na cesti. Nasprotno pa bi imel veliko korist od malega kosa železa, ki je z delom dobil obliko žeblja. To zlato, ki ga vsi tako visoko časte, je popolnoma brez vsake vrednosti, naj ga je cele kupe, vse je nič brez dela. D e l o vzdržuje družino, d e l o ustvarja vse bogastvo države, in tista država, katera spoštuje in ceni delo in ga varuje pred izkoriščanjem, bo srečna in bo v prihodnosti vodnica tudi drugim narodom ter se bo slavila kot rešiteljica človeštva. Žalibog pa pri nas nima gospoda, ki ima moč v državi, niti pojma o tem ali pa je že tako zelo prodana kapitalizmu, da vedeti noče.

Prva zapoved proti kapitalizmu je bila že izdana na gori Sinaj, ko je dal Bog Mojzesu 10 zapovedi, v katerih se pravi tudi: Ne kradi! Kaj je tatvina? Tatvina ni samo to, ako jaz neopažen vzamem svojemu tovarišu nekaj iz žepa ali hiše. Tatvina je tudi to, ako mi drugi zasluži nekaj, jaz pa mu ne dam toliko, kolikor je v resnici zaslužil. In tu nastane vprašanje, koliko pa gre od zaslužka delavcu in koliko gospodarju? Prvič mora delavec biti toliko plačan, da lahko živi sebe in družino pošteno in človeku spodobno, drugič gre delavcu večji del dobička, katerega nosi njegovo delo, kakor pa kapitalu, ki je naložen v dotičnem delu, ker

kapital sam na sebi je mrtev; le po delu je sposoben, da nosi obresti, zato mora biti delo prvo, potem šele on. In ta t a t v i n a, katera se vrši vsaki dan javno, ni bila še do danes kaznovana v nobeni državi na svetu!

Pri tej priliki je razvil Krek svoje nazore o zasebni lastnini, o kateri vladajo še dandanašnji med nami tako napačni pojmi. Krek je dejal: Osebna lastnina je le to, kar sem si pridobil s poštenim delom svojih rok! To je moja sveta last, s katero smem razpolagati edino jaz sam. Ako si pa pridobim premoženje na račun drugih, ni moja last, ker sem si jo pridobil krivično, ker sem vzel drugemu, kar je po pravici njegovo. Zato je popolnoma upravičeno, da se mi odvzame, kar sem si po krivici na račun svojega bližnjega pridobil, boljše rečeno, prisleparil. Naša sodišča tatu kaznujejo in mu odvzamejo nepoštenim potom pridobljeno blago ter vrnejo pravemu lastniku. Žalibog pa velikih tatov nima pravice prijeti in kaznovati. Zato moramo pa skrbeti mi, da bo tudi v naši zakonodaji izšel zakon, ki bo varoval slabjšega proti močnejšemu in poštenost nasproti krivici. Drugo vprašanje nastane, čegavo je to, kar podedujem za svojimi stariši? Popolnoma napačno je, če se misli, da je tisti, ki je podedoval za svojim očetom, neomejen gospodar, in da sme razpolagati s podedovanim trudom svojih prednikov po svoji volji. V resnici je on le upravitelj tega posestva ali premoženja in mora pustiti nepoškodovanega, nezmanjšanega svojim potomcem, ker ga on ni zaslužil, ampak po rodu dobil za vse potomce. To je r o d n a last, katera naj daje kruha vsem potomcem. Tudi toliko pravice nima, da bi ga zadolžil in obtežil življenje svojim naslednikom. Ravno v zakonih, ki bi jamčili varnost takega premoženja, leži rešitev našega kmeškega stanu.

Vsak — je zopet povdarjal Krek — sme razpolagati le s tistim delom svojega premoženja, katerega si je sam pridobil z lastno pridnostjo in poštenim potom, pa tudi ne poljubno, ampak pametno, kajti moralni in socialni zakoni veljajo tudi tukaj! Tu nastane zopet vprašanje, je dejal Krek, ali je sedanja lastnina velekapitala upravičena. Ako je pošteno pridobljena in ako ni tolika, da drugim odjemlje možnost dostojnega življenja, je gotovo upravičena, ako pa je pridobljena na račun dela drugih, z dobičkom, nastalim po prikrajševanju onih, ki so se resnično zanj trudili in jo vstvarjali, in ako po svoji velikosti, ki je nastala po neomejenem večanju tega dobička, socialno škoduje drugim, ki so brez vsake posesti, potem to ni več kapitalistova last, ampak last n a r o d a, kateri je to premoženje zaslužil in ga spravil skupaj, za katerega je bil narod ogoljufan. V tem slučaju pomeni razlastitev le vzpostavitev kršene pravičnosti. Povdarjam pa, je rekel Krek, da ga ni danes bogataša ni milijonov, katerih bi se ne držale solze sobratov in kletvine trpečih in poginjajočih!

Bog je tudi dal — tako je Krek povzel prvotno nit svojih izvajanj — človeku zapoved: Ne ubijaj! Uboj pa ni samo tam, kjer človek v jezi ali drugače ubije svojega bližnjega in pride zato pred sodišče. Uboj je tudi to, ako kapital ne skrbi za svoje delavce in jim radi večjega dobička

prikrajšuje življenje ali oškoduje njihovo zdravje. Radi tega hudodelstva še ni imel noben državni pravdnik dela in ni premišljeval, pod kateri paragraf bi ga djal! Tu ima postavodajalec dovolj dela, da uredi razmerje med delom in kapitalom in država ima dolžnost, da štiti tiste sloje, ki jo vzdržujejo in s kojih delom država stoji in pade.

Iz tega sledi, — je končal Krek svoje predavanje — da je današnja napačna svoboda kriva, da podleže slabejši in tisti, kateri je pošten, zmaguje pa zmirej močnejši in hudobnejši. Zato se moramo vrniti na pot, katero nam je pokazal naš Odrešenik, ki je naš stan posvetil sam s svojo osebo, ki si ga je izvolil in bil tesarjev sin. Ako bi živeli vsi po njegovih naukih, bi ne bilo danes modernega suženjstva. Njegovi nauki so strgali verige paganskega suženjstva in vrnili človeku zopet njegovo veljavo in čast. Trdno bodimo prepričani, da tudi nam posije solnce svobode pod njegovim naukom, ako se jih bomo držali v svojem vsakdanjem življenju in ako bodo državni zakoni sloneli na tem temelju in ne kakor danes, ko oblast ne štiti dela, ampak njegove izkoriščevalce, ko ne štiti čednosti, ampak lakomnost, ko ne brani slabejšega, ampak daje pogum nasilnežu.

Ivan Rakovec:

Pred tridesetimi leti.

Početek našega gibanja, ki je vzkliko iz izleta, objekta nekdanje ljubljanske predilnice na priljubljeno šmarno goro 23. junija 1894, ni velepomenljiv samo za razvoj krščanske socialne misli in njen vpliv na celokupno politično življenje slovenskega naroda, ampak je seveda globoko posegel tudi v osebno življenje onih, ki so stali ob njegovi zibelki. Marsikoga je delo, ki je bilo posledica vedno večjega razmaha našega pokreta, poklicalo v krog, ki bi ga sicer ne bili vanj nikoli zanesli valovi življenja.

V to vrsto delavskih trpinov se sme prištevati tudi pisec tehle vrstic, čegar življenjski tek je v najožji zvezi s pričetkom krščansko-socialnega gibanja v Ljubljani. Temelj družinski sreči, ki jo uživa že skoro 30 let, predvsem pa socialnemu stališču, ki je zavzema sedaj, je bil položen prav ob istem času, ko je bil izklesan vogelni kamen za našo krščansko socialno stavbo. Za obe pa je bil isti stavbenik — nepozabni Krek. Če kdo, je gotovo pisec teh vrstic dolžan, da se vselej z največjim spoštovanjem spominja našega prvega učitelja, voditelja in dobrotnika, našega očeta Kreka.

V počaščenje njegovega spomina ter v znak velikega spoštovanja do Krekovih sodelavcev, piščevih najboljših prijateljev iz dobe pred 30 leti, naj bodo zapisane naslednje spominčice.

Prvi sad šmarnogorskih sklepov je bila ustanovitev Slov. katol. delavskega društva dne 22. jul. 1894. Na prvem občnem zboru, ki se je vršil začetkom l. 1895., je podal zapisnikar Gostinčar razveseljivo poročilo, da šteje društvo že 817 rednih in 82 podpornih članov. Predsedoval je društvu v prvem letu Ivan Trtnik, pomočnik mu je bil Fran Urbančič, dočim je blagajniške posle prevzel pisec teh vrstic.

Prvo streho za društvene namene smo dobili v tedanji hiši »Katoliške družbe za Kranjsko« na Turjaškem trgu: dve obokani sobi, večjo in manjšo, nazvali smo ju »katakombe«, in pa prostorno kuhinjo, ki smo jo spremenili v pisarno.

V tem prostoru sva prečepela s predsednikom Trtnikom v prvih početkih vse proste delavniške ure in po cele nedelje, da smo izvršili potrebne priprave, dočim je neumorni zapisnikar s pomočjo ostalih tovarišev vršil organizatorno delo po ljubljanskih podjetjih in delavnicah.

Precej v prvih tednih društvenega življenja so naši društveniki sleherni večer napolnili malo čitalniško sobo, kjer so se razvedrovali s čitanjem in igro. Ob nedeljah dopoldne in popoldne pa sta bili napolnjeni obe sobi. Ni je bilo nedelje ne praznika brez večjega sestanka, na katerem je teden za tednom govoril Krek, njegova desna roka Gostinčar, potem pa tovariši Bahar, Jakopič, Ziller, Zalesjak, Zupančič in drugi.

Ob drugi obletnici šmarnogorskega izleta je štelo naše društvo že nad 1000 rednih in blizu 100 podpornih članov, z izplačevanjem bolniške podpore pa se je pričelo že 1. febr. 1895. Društveno življenje se je čedalje lepše razvijalo in pri naslednjem občnem zboru se je že moglo poročati o ustanovitvi in izbornem delovanju zabavnega odseka ter pevskega zbora, kateremu je posvečeval vse proste ure sedanji novomeški kanonik preblagi gospod Fran Ferjančič.

V podkrepljenje bolniške zaloge smo imeli skoro vsako nedeljo malo tombolo, prirejali smo tudi večje zabave v Tonhalli ali na Strelišču.

Velikonočni potres aprila 1895 je pretresel in znatno poškodoval tudi hišo Katol. družbe, a našim »katakombam« je popolnoma prizanesel. Mogli smo torej neovirano ostati v svojih prostorih. Vsled splošne zmede je sicer življenje v društvu za nekaj tednov malce zastalo, a kmalu pognalo tem večjo moč, ki se je kazala posebno v zelo živahnem delovanju zunaj Ljubljane. Ni je bilo nedelje, da ne bi društvo imelo vsaj enega velikega shoda. Društveni govorniki so pohiteli na vse strani slovenske domovine in tudi tedanje deželne meje jim niso bile nobena zapreka.

Vsled velikih poškodb, ki jih je ob potresu utrpelo staro poslopje Katol. družbe na Turjaškem trgu, so merodajni činitelji sklenili podreti hišo do tal in zgraditi na njenem prostoru novo sedanjo hišo — »Katoliški dom«. Tudi naše društvo se je moralo izseliti. Dobili smo v Florijanski ulici mal trgovski lokal in ga skromno priredili za društveno pisarno. Za sestanke v tem skromnem kotičku seveda ni bilo prostora. Zadoščal je le za društveno čitalnico in razna odborova posvetovanja.

Ta neprilika je dala povod, da so se jeli prirejati pogosteje kot poprej politični shodi po raznih ljubljanskih gostilnah, pred vsem v salonu znane Ferlinčeve gostilne, Hafnerjeve pivovarne in drugod. Kot zanimivost naj omenjam, da je te shode večkrat posečal bivši župan Hribar.

Skoro vzporedno z delovanjem Slov. katol. del. društva je pa rastla in procvitala druga enako važna delavska ustanova: I. ljublj. del. konsumno društvo. Temeljni kamen tej delavski stavbi smo položili v naših »katakombah« dne 8. dec. 1894. Odobrili smo po očetu Kreku sestavljena pravila in določili prvo načelstvo (tovariš Gostinčar mu je bil prvi predsednik). Takoj po izvršitvi najnujnejših priprav so šli tovariši na delo in dne 24. febr. 1895 se je mogel vršiti ustanovni shod na podlagi odobrenih pravil. Toda največja težava še ni bila odstranjena: društvu je manjkalo prostorov. Te razmere je pa še znatno poslabšal velikonočni potres. Treba je bilo torej odložiti pričetek poslovanja za nedoločeno dobo, tem intenzivneje pa smo vršili notranje priprave. Marsikako uro smo prečepeli v pisarni tedaj že poslujočega uradniškega konsumnega društva, kjer nam je dajal njegov takratni izkušeni tajnik g. Tomazič nebroj praktičnih nasvetov.

Po posebni naklonjenosti knezoškofa in poznejšega kardinala Missije smo končno tudi za to prepotrebno delavsko ustanovo dobili nujno potrebne prostore v Ovijačevi-škofijski hiši na Kongresnem trgu, kjer ima društvo še danes svoje, seveda znatno povečane prostore.

S to dobo se pričinja za vse naše delavske voditelje novo delo, kateremu so se poleg predsednika Gostinčarja posebno posvetili Hinko Zalesjak, Iv. Pliberšek, neumorni naš delavec Val. Bahar, Ivan Tomažič ter J. Golmajer in mnogi drugi. Vsak je imel svoj določeni posel v tem novem gospodarstvu. Vsak večer je oživela sicer temna vlažna klet in prav pogosto nas je prehitela polnočna ura pri delu, ki je moralo biti izvršeno za prihodnji dan.

Taki so bili prvi početki naših največjih in tedaj v Ljubljani edinih delavskih organizacij. Vse njuno delo je pa krepko podpiral naš delavski »Glasnik«, čegar prva številka je zagledala beli dan že 8. nov. 1894. Urejeval ga je tovariš Fr. Ziller, krepko pa sta mu med drugimi pomagala dr. Krek in Gostinčar. Smelo lahko rečem, da je listovo uredništvo nosilo nad polovico vseh bremen; probuja slovenskega delavskega in kmečkega ljudstva na deželi v tedanji dobi je pa sploh njegovo delo.

Tem splošnim spominčicam naj pa dodam v zabavno razvedrilo še par posebnih spominov.

Ena glavnih nalog našega katol. del. društva je bila ta, da je potom shodov po raznih krajih domovine poskrbelo za probujo našega delavnega ljudstva po deželi. Med take prireditve smem po pravici prištevati tudi shod, ki se je vršil dne 30. junija 1895, v nedeljo po prazniku sv. Petra in Pavla, v Starem trgu pri Ložu. Shoda sicer ni sklicalo društvo, ampak vodstvo liberalno-kapitalistične stranke s Hribarjem na čelu. V Starem trgu je tedaj oral ledino ljudske probuje sedanji dobrovski župnik g. Peter Hauptman. Za ta shod so naši možje poklicali tudi govornika iz Ljubljane. Določena sva bila midva z Gostinčarjem. Na praznik popoldne naju je povabil k svoji mizi širov Notranjske po svoji gostoljubnosti znani rajni cerkniški dekan Kunstelj, prenočila sva pa pri Dragarjevih, mojem poznejšem drugem domu. Naslednje jutro smo se na vozeh odpeljali s Cerkljani (tedanji kaplan g. Pešec) do vasi Dolnje Jezero, tam so nas pa s čolni odpeljali po jezeru na njega gornji konec pod Križno goro. Ker je pa voda že upadala, s čolni nismo mogli do kraja, čeravno je bilo do brega še dokaj vode. Kaj storiti sedaj? Možaki domačini so bili temu vajeni, toda kaj naj počno z Ljubljančanoma? Iz zadrege nam naglo pomaga bistra notranjska glava! Tovarišu Gostinčarju veli, naj se ga oklene z rokama okolu vratu, drug možakar pa pobaše mene in hajd plečoramo preko vode do brega. Po pošteno razbitem liberalnem shodu (samo deset rok se je dvignilo proti izvolitvi našega predsednika) in po krasno uspelem poznejšem našem zborovanju je bil najbolj ponosen prvi Jezerčan, ki tedaj pač ni slutil, da bo mož, ki ga je nosil na plečih, kmalu njegov poslanec — in enkrat tudi jugoslovanski minister!

V živem spominu mi je ostal tudi naš shod na Vrhniki v prvi polovici maja 1896. Tu se je prav posebno pokazalo nasprotstvo, ki so ga kazali nasproti našemu novemu gibanju oni, ki so imeli tedaj v rokah vajeti v stari konservativno-katoliški stranki. Govorila sta tovariša Gostinčar in Jakopič. Vsebinsko so bili govori pač taki, kot jih je določeval program našega društva, brez ozira na to, ali so gotovim boljšim krogom všeč ali ne. Na shodu je bil navzoč tudi tedanji župan g. Jelovšek, ki mu menda ni bilo vse prav všeč. Pri zborovanju sicer teža ni povedal in je bil nasproti nam še prav prijazen, a pozneje sem večkrat čul, da se tako »revolucionarno« ne sme govoriti na deželi. Je bil pač — začetek.

Drugo nedeljo v avgustu istega leta smo pa imeli shod v Medvodah. Kot predsednik shodu sem dal besedo tudi rajnemu sodruhu Kordeliču, da ga je potem lažje »zdelal« naš govornik Gostinčar in razkrinkal socialnodemokratske fraze. Nastop Kordeliča na našem društvenem shodu je pa prišel v navzkrižje s kljukastim paragrafom zborovalnega zakona. Komisarjevi ovadbi (vladne komisarje smo tedaj ne vem zakaj pri vsakem shodu predstavljali takoj po otvoritvi shoda) je seveda sledilo zaslišanje pri okrajni sodnji, ki je tedaj »gosto-

vala« v Križankah, konec pa je bila moja prva obsodba, malenkostna sicer (menda 2 gld.), a so mi jo poklicali v spomin pri vsakem poznejšem krivdo-reku, katerih skupnega števila se več ne spominjam.

Če še povem, da sva povodom delavsko-obrtnega shoda v Solnogradu l. 1897. z Gostinčarjem prvič stopila na bavarska tla in smo na povratku z g. Šturmom radi velikih poškodb vsled poplave pol dneva tičali v nekem bregu na Gornjem Štajerskem, da so za silo popravili razrvano železniško progo, sem po večjem izpraznil torbico starih, a zame vedno veselih spominov.

Veteranus:

Stanovske zbornice in reforma parlamen- tarizma po Krekovem zamislu (1894).

Bilo je prvo leto (1894), ko smo se bili šele organizirali, ko pride nekega večera predavat v naše katoliško delavsko društvo Krek in sicer o parlamentu in parlamentarizmu. Stvar se mi je tako važna zdela, da sem si vse zapisal. Danes po tridesetih letih, ko demokratični parlamenti izvzemši angleškega izgubljajo vedno bolj svoj prvotni pomen in so postali zgolj drage glasovalne mašine buržuazne diktature, sem se na te zapiske spomnil in jih tu podajam.

Krek je najprej opisal takratne postavodajalne korporacije, predvsem seveda avstrijsko, ki je bila sestavljena iz 4 (pozneje 5) kurij in vrhtega je imela še gosposko zbornico. Naglašal je potrebo, da se po splošni in enaki volivni pravici razbije moč stare plemiške zlahte. Povedal nam je pa Krek že ta večer, da bo ta doba samo prehodna, ker se bo tudi demokratični volivni red v nekaj letih preživel in bo parlament postal zopet delanezmožen.

Med vzroki delanezmožnosti modernih parlamentov je Krek, kolikor se spominjam, navajal to, da so preveliki in da vsled tega, ako naj sploh kaj naredijo, ni drugače mogoče, kakor da dobi nad njimi absolutno moč vsakokratni režim, oziroma kakšna močna skupina v državi, velefinanca. Druga velika rana tega parlamentarizma je, da pridejo vanj na zgolj splošnih političnih načelih izvoljeni zastopniki, ki morajo sklepati o rečen najraznovrstnejšega strokovnega značaja, s katerimi se niso bavili. Specijelno v Avstriji pa je požiral ves dragi čas umetno zanešeni narodnostni in državnopravni boj, ki je izpodrival stvarno delo za gospodarsko blagostanje in socialno blaginjo prebivalstva. V ustavi — je dejal — so zajamčene enake pravice vsem narodom, kaj je potem še treba pregovarjati se za vsako malenkost!

Zato bo prišel čas — je nadaljeval Krek — ko se bodo morale ustanoviti delavske zbornice, kjer bo odločeval sam delavec prosto, brez vmešavanja drugih o svoji usodi in se tudi on ne bo več vtikal v razmere drugih, ker bo svoboden gospodar svojega dela in svojega premoženja in bo zadovoljen, da bo imel iste pravice kot drugi in iste dolžnosti ter bo prost vsakega pritiska od tuje strani. Pokazal je na velik nedostatek obstoječih trgovskih in obrtnih zbornic, ker je gotovo, da trgovec obrtnika

ne bo nikdar branil, ako pa bodo imeli obrtniki svojo lastno zbornico, bi jim trgovci ne mogli nikdar škodovati. Izključeno je, da bi se za obrtnika potegoval drug stan in ga branil tako, kakor se more sam, ker, prvič, ne pozna njegovih razmer, drugič, nima ljubezni za to in, tretjič, išče sam svojih koristi povsod, tudi pri svojem najbližjem. V taki skupni zbornici so obrtniki vedno v manjšini, poleg tega pa nima zbornica v današnjih časih ne dovolj pravic ne sredstev na razpolago, da bi mogla uspešno delati in braniti svoje volivce.

Zdaj nam je Krek razložil, kakšne bi morale biti stanovske zbornice. Vsaka zbornica bi morala imeti popolno moč, da sklepa za stan, katerega zastopa, samolastno brez vmešavanja drugih zakonov in jih predlaga parlamentu, da jih odobri in vpelje v življenje. Vsaka zbornica ima tudi moč in pravico, da odmeri za svoje potrebščine davek, kolikor ga pride na njene volivce in kolikor ga zmore ali ga je zmožen plačati član, ki spada pod to zbornico. Davek bi se moral plačevati edino le po višini dohodkov, vse drugo je nepošteno. Tako je kazal na delavsko zbornico, kako bi hitro in lahko uredila zavarovanje delavstva, najsibo za bolezen, nezgode, smrt ali starost in preskrbo sirot. Vsi ti fondi bi morali biti last te zbornice, da bi le ona bila upravičena ga upravljati in le ona nosila vso odgovornost za svoje delo. Tako bi zbornica tudi odločevala o delovnem času, kakor bi tudi edino ona imela pravico urediti plače po razredih in postaviti mejo za najnižje plače delavstvu, ki bi je ne smeli kršiti pod kaznijo ne ena ne druga stranka. S tem bi izginili vsi mezdni spori z gospodarji in bi odpadli vsi štrajki. Skrbeti bi morala zbornica tudi za zdravstvene in varnostne potrebe v delavnicah in tovarnah in sploh za vse stvari, ki se tičejo delovnega ljudstva.

Kar je posebno pomenljivo, je to, da bi se delokroga delavske (in sploh vsake stanovske) zbornice z delokrogom parlamenta križala. Vsak stan bi parlamentu svoje zahteve takorekoč že uzakonjene predložil in mu prihranil tako najtežavnejše delo; on bi samo te zakonske predloge v slučaju potrebe spravil v sklad z ostalimi in jih končno odobril; sam pa bi tudi ne smel ničesar sklepati o zadevah posameznih stanov brez odobrenja njihovih zbornic. Delavska zbornica bi tudi oskrbovala sama vse delavske zaklade raznih zavarovalnic in bi imela s tem velik kapital v svojih rokah, da bi s temj zakladi lahko koristila zopet le delavstvu, ker bi lahko zidala delavcem lastne domove, ki bi jih počasi odplačevali. Začela bi lahko tudi kaka podjetja kot tovarne, v katerih bi imeli delavci lahko male deleže in bi počasi tudi lahko kupili zbornične deleže ter tako postali sami lastniki in to vse s svojim lastnim kapitalom brez vsake vnane pomoči. To bi bil največji uspeh za povzdigo moralne in stanovske samozavesti delavstva, ki bi na ta način pokazalo, da zna samo z lastnim premoženjem gospodariti in biti tudi gospodar, ne samo suženj kapitalu. (Ako pogledamo danes na naše prihranjene vinarje v bolniški blagajni ali zavarovalnici, vidimo, da od njih dobro živi par ravnateljev, ki so se poburžujili, največ pa imajo banke, v katere se naš denar nalaga, da z njim špekulirajo akcionarji.)

Glede volitev je izvajal Krek, da bi bila seveda volivna pravica splošna za vsakega človeka in sicer naj bi se v zbornico volilo na tri leta, ker več je nevarno. Vsak zastopnik v zbornici pa bi bil za vsak svoj postopek v zbornici odgovoren pred svojimi volivci, na kojih zahtevo mora svoje mesto takoj odložiti. Iz te zbornice bi se izvolili najboljši možje v parlament. Iz tega parlamenta bi se morala sestaviti vlada. V tej vladi pa bi morala obstojati še posebna kontrola, tako da bi v njej sedeli tudi še posebni zastopniki stanovskih zbornic, ki bi bili vsak svoji zbornici odgovorni za to, kako se v vladi gospodari. (V tem oziru je Krekov načrt močno podoben sovjetskemu, kakor je danes uveljavljen v Rusiji.) Kar se tiče skupnih državnih bremen, bi se morala naložiti na vse zbornice po davčni sposobnosti članov po njihovem čistem dohodku.

Kar se tiče tistih ljudi, ki ne spadajo v nobeno stanovsko zbornico, to so namreč tisti, ki nič ne delajo, ampak samo jedo, tem, je rekel Krek, tudi privoščimo, da imajo svoje pravice, ampak le pri — davkariji. Plačevati bi morali davke kot vsi drugi stanovi, to je, po višini svojih dohodkov. Ako bi pa izkazali manjše dohodke kakor jih imajo v resnici, bi se jim za kazen odvzelo toliko premoženja, da bi jim ostalo toliko, kolikor so izkazali pri odmeri davka, da se bo ujemalo vse tako, kakor je dotičnik sam hotel. Svoje pravice kot državljan ima tak trot itak pri tisti družbi, kjer ima naložen svoj kapital ali od katere vleče svoje dohodke. Tam skrbijo, da ima svoj kruh in dobiček od svojega denarja; in ker je dotična družba gotovo zastopana v eni izmed stanovskih zbornic, zato zgubi tak človek vse nadaljnje pravice, da bi se vmešaval v zbornične posle, ker je njegova oseba itak že enkrat zastopana in to je dovolj. Naj si dajo gospodje le miru in naj bi uživali v miru svoje neplodno življenje. Počasi bi na ta način prišli do tega, da se dohodki brez dela sploh onemogočijo in da se uveljavi božji zakon o splošni dolžnosti dela!

V kompetenco parlamenta bi spadale tudi železnice, pošta, brzojav, skupne finance, vnanja trgovina, notranjepolijski in vnanji posli, ravno tako šolstvo, toda pod odgovornostjo staršev. Država šolstvo le vzdržuje in nadzira v toliko, da je red v šoli, da so učila primerna in da se otroci vzgajajo v smislu zakona, ki ga napravi ljudstvo samo. Sicer pa morajo biti proste vsakih davščin za vse državljanke in ravno tako morajo biti dovoljene vse zasebne šole, ki imajo iste pravice kot državne.

Tudi obrtniki bodo prišli v položaj, da dobe orožje v roke, da se bodo lahko ubranili silnega napada istega sovražnika, kot ga ima delavski stan, ako bodo imeli svojo neodvisno zbornico v svojih rokah. Ko se v obrt ne bo smel vtikati razun obrtnikov nobeden drugi, bodo gotovo dobili dovolj dela in kruha, da bo imelo obrtništvo zopet zlato dno, kot ga je imelo za časa starih cehov. Trgovski stan bode tudi lahko sam skrbel za svojo prostost, ker ga ne bodo trle vsak dan nove naredbe in druge sekature, ko bo odločeval sam o svoji usodi kakor drugi stanovi. Tak svoboden in stanovsko popolnoma izvežban in siguren trgovec pa ne bo skrbel samo zase, ampak se oziral tudi na koristi drugih stanov, da bomo sčasoma res postali družina, ki bo skupno živela v miru.

Uradniški stan bo tudi rešen svoje dolgoletne sužnosti, ko mora vedno klanjati svoj križ navzgor in garati, tako da danes ta stan uživa najmanj samostojnosti izmed vseh drugih stanov, če bo imel svojo avtonomno zbornico.

Tudi zdravniki, profesorji, učitelji morajo imeti svoje samoupravne zbornice.

Omeniti moram tudi — je končal Krek — naš najljubši in najzdravejši kmetski stan, kako on želi in nujno potrebuje samostojnosti, ker noben drug stan ne ve in ne pozna kmetskega trpljenja tako kot le on sam. Tudi on bo šele z lastno postavodajno zbornico rešen vseh pijavk, ki mu danes pijo srčno kri. Trden kmet, zadovoljen delavec in uradnik bodo vsi imeli dosti dela in kruha ter svobode, trgovec in obrtnik pa bosta od njih pošteno služila in človeška družba bo dobila drugo lice nego ga ima danes.

Tako je Krek končal to svoje predavanje.

Pregled.

Knjige in revije

Franc Grivec; Cerkev. Ljubljana, 1924. Založila Bogoslovna akademija v Ljubljani, IV+320 str. — Bogoslovna akademija je izdala kot peto knjigo svojih znanstvenih publikacij Grivčevo »Cerkev«, ki je v svoji vrsti naravnost epohalno delo katoliške bogoslovne literature, kajti dosežaj smo v dogmatičnem bogoslovju zastopali iskali učbenika, ki bi se v uporabljanju pravoslavne, zlasti ruske teološke literature mogel samo oddaleč meriti z njim. Celó Straub, *De ecclesia Christi*, 2 vol., Oeniponte 1912, ki je sicer obširnejši in je dosežaj veljal za najboljšega, Grivčeve knjige ne dosega. Pisatelj pa se ne skuša samo z argumentacijo ter pogostim vporabljanjem vzhodnih cerkvenih pisateljev, temveč tudi s podajanjem metode, kakor je na vzhodu udomačena, približati vzhodnemu pojmovanju cerkve. Izmed šestih razdelkov namreč, v katere je knjiga razdeljena, razpravlja en celi (drugi) vprašanje pojmovanja »mističnega Kristusovega telesa«. Znana Pavlova opredelitev cerkve kot mističnega telesa Kristusovega se vsled prevladovanja apologetične smeri v metodiki osnovnega katoliškega bogoslovja v zadnjih stoletjih ni več tako povdarjala, kajti boj proti protestantizmu je zahteval predvsem povdaranja najvišje vidne oblasti v cerkvi. Zato je posebna zasluga Grivčeva, da je na eni strani dokazal, da pravilno pojmovanje cerkve kot mističnega telesa Kristusovega nikakor ne izključuje potrebe vidnega cerkvenega poglavarstva, kakor to vzhod misli, na drugi pa se vzhodu približal z velikim akcentui-

ranjem resnice, da je glava cerkve Kristus, ne da bi to bilo v nasprotju s primatom Prvoapostola, dočim ekskluzivno vzhodno pojmovanje, deloma tudi pod vplivom protestantovstva, vede v svoji skrajnosti do končne negacije vsake cerkvene hierarhije (106). To poglavje je izmed vseh najvažnejše ter izdelano s posebno akribijo in ljubeznijo; na njem tudi v prvi vrsti sloni izredna odlika in važnost celega dela, kajti prepričani smo, da se bo po Grivčevi inicijativi dogmatična stran katoliškega osnovnega bogoslovja odslej razvijala splošno v po njem podani smeri. — Izmed ostalih razdelkov naj omenimo še tretjega o Petrovem prvenstvu, ki ga dokazuje ne samo iz svetega pisma in tradicije, temveč tudi števila tekste iz vzhodne slovanske cerkvene liturgije po Markoviču O. F. M. Poleg protestantskega in pravoslavne nauka navaja vedno tudi ugovore ter jih rešuje. Važna je v tem razpredelku razprava o vprašanju prvenstva rimskih škofov, kjer pisatelj, naslanjajoč se na Markovičevo »Papino poglavarstvo«, podaja kratak, a izčrpen in jasen pregled pojmovanja rimskega prvenstva v prvih 9 stoletjih. Ko obravnava razlike med zapadnim in vzhodnim pojmovanjem cerkvenega prvenstva, bi bilo morda dobro, če bi bil nekoliko obširnejše spregovoril o važnosti pentarhijske teorije, ki je v 8. in zlasti v 9. stoletju zavzemala na vzhodu gospodstvujoče stališče ter vplivala tudi na vzhodno pojmovanje o papeževem božjepravnem prvenstvu v vesoljni cerkvi. Radi teh odlik, ki jih ima knjiga z ozirom na svoj vedni ozir na pravoslavno bogoslovsko ideologijo, pa ne smemo pozabiti njenih odlik z oztrom na

moderno mentaliteto sploh, ker vseskozi obravnava problem cerkve tudi z vidikov, ki so modernemu človeku pri gledanju vere in cerkve svojski. Prav zato pa bi mi izrazili željo, da bi se naš najboljši poznavalec vzhoda — in gotovo eden najboljših med sodobnimi katol. teologi glede tega predmeta sploh — mogel odločiti za to, da opusti razdeljevanje predmeta po metodi shlastike in izbere modernemu pojmovanju primerno obliko, da si knjiga osvoji tudi laične kroge. Seveda se v učbeniku ni lahko mogoče oprostiti te šablone. V drugi izdaji naj bi Grivec poleg vsebinskega navedel tudi stvarno kazalo. — Kakor s splošnim priznanjem sprejeta knjiga »Cerkveno prvenstvo i edinstvo«, je tudi ta pisana v duhu velike ljubezni. Grivec ni s tem delom znova utrdil svojega v vseh katoliških teoloških krogih razširjenega slovesa, temveč tudi pred zunanjim svetom povzdignil ugled naše Bogoslovne akademije in celega slovenskega naroda. SMA.

Pavao Butorac: Socijalna zadaća Slavenstva. Dubrovnik, 1924. Tisak i naklada Dubrovačke Hrvatske Tiskare; cena 10 Din. Kad čovjek dočita ovu knjizicu, malenu po opsegu (56 str.), opširnu po pitanjima koja je uzela u pretres, onda se mora upitati: kako pisac, živeći u jednoj od najzapuštenijih varoši, može imati ovako jasne poglede, bez predrasuda, — prost svih naturiranja odzgo. Ovako bez strasti i sa razumevanjem do sada se kod nas nije pisalo ni s laičke strane (g. avtor je svećenik). Radi toga ova se knjiga može pohvaliti; k tome treba nadodati da su misli, u njoj razvijene, ispravne, točne, a tek kadšto, mislim, da je pisac uopćavao neke stvari koje se ne mogu uopćavati. To, međutim, ne opovrgava, podnipošto, pravilnost pogleda. Odrediti socijalnu zadaću jedne rase, ili još bolje jedne skupine čovečanstva sa izvesnim zajedničkim osebinama kao što su Slaveni, nije, da se banalno izrazim, lak posao; on zahteva, pored ogromne socijalno-historijske erudicije, jasan pogled na potrebe i stremjenja. Jer teoretično raspravljanje, bez dodira sa životom, znači otprilike istu stvar, kao napisati jednu odu slavenstvu ili naučiti Preradovićevu. — Može li se sa psihološkog gledišta govoriti o duševnoj uniformiranosti Slavena? Po mome mišljenju ne može. Je su li oni, u svojim osebinama, približno jedinstven tip, da mogu zauzeti u historiji jedinstveni stav u pitanjima duhovne i materijalne prirode? To su pitanja dosta važna za odgovor na naslov same knjige. Ali, uza sve to, kod nekih slovenskih naroda, i to onih koji su istočnije, bliže Azije, prevladava jedan osnovni ton, koji u praktičnom životu, sa gledišta državno-političkoga znači skoro potpunu negaciju individualizma bez moralnih vrednota, znači očitu reakciju i bunt

protiv zapadnoevropskog pojmanja države — toga, gde su ljudi postali mašine, uredili između sebe odnose po zakonima, koje su stvorili pravnici u sobi, dok Slaveni, dotično najčišći prestavnici Slavena, streme da vrše zakone u srcu usađene, zakone ljubavi, prirode. Zapad: Organizacija, mehanika, pravo jačega, nadčlovek. Istok: Bezgranična sloboda, duh, ljubav, idijot. — Ti problemi koji iza sebe nose posve različne pojmove o životu, državi, svetu itd., pisac je uočio, i posve ispravno, s toga gledišta, odredio značenje savremenih pojava u političkom, socijalnom i kulturnom životu. I u tome je posve točan. On je nada sve uvidio historijsku misiju boljševičke revolucije i njenog značenja za svet. Opazio je i njene loše strane. — U upoređenju troje osnovnih evropskih tipova, romanskog, germanskog i slavenskog, točno je povukao paralelu i na kraju je podao sumarni pogled. Na koncu knjige pisac je postao pesnik — ona naša bolećiva nota — i zaključuje: »Naša je snaga i veličina, u slavenskoj federaciji. Razume se da ne v kakvoj carističkoj! — U ovom letimičnom osvrtu nisam nikako mogao do izrečnem sud i osvrnem se na više pitanja koja su važna. To ću, ako Bog da, učiniti drugom zgodom opširnije ovde ili na kojem drugom mestu, a za sada, knjizicu najtoplije preporučamo. J. M. Ujević.

»Slovenska Misel«, 1. številka januar 1924. — Ta revija, zaenkrat še bolj skromnega aspekta, si je postavila zelo hvalevredno in potrebno nalogo okrepiti misel samosvoje slovenske kulture, razgrniti njene vrednote in jih razvijati ter poglobiti ethos našega naroda. Med sotrudniki najdemo Oniča, Stanta, Demetra (anonym?), Joka Žigona in dr., predstavniki mladih. Zlasti Žigon daje v svojih utrinkih reviji zelo določne smernice: kultura mesto civilizacije, narod mesto etatizma, boj racionalizmu in formalizmu. Spričo plemenitosti teh idej-vodnic, ki hočejo slovensko kulturno življenje usmeriti v duhu pristnega etičnega demokratizma in kažejo na to, da je boljši del naše inteligentne mladine že davnaj premagal plitvo prosvetljenstvo, je obzalovati, da je krog sotrudnikov »Slov. M.« tako majhen in da se ima boriti z velikimi težavami ter je še borna. Vendar — vztrajajte! —a—

»Pod lipo« je naslov novemu mesečniku, ki je začel izhajati januarja 1924. To je družinski list za delavstvo v duhu socializma; izdaja ga, kakor je videti, socialnodemokratska konsumna zadružna organizacija ter je po poljudni vsebini, kratkih leposlovnih in podučnih sestavkih ter zunanji obliki prikupen. Zanimivi so z ozirom na zgodovino socialističnega pokreta v bivši Avstriji in na Slovenskem »Spomini« Melhiora Čobala.

Pisalne stroje na obroke

The Rex Co.

Telefon 268 Ljubljana Gradisce 10

Ustanovljeno 1852.

TEOD. KORN, Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8

(preje Henrik Korn)

Krovec, stavbni, galanterijski in okrasni klepar. --- Instalacija vodovodov. --- Naprava strelovodov. -- Kopališke in klosetne naprave. --- Izdelovanje posod iz pločevine za firnež, barvo, lak in med vsake velikosti kakor tudi posod (škatile) za konzerve.

Zadružna Gospodarska banka d. d.

(v lastni palači vis-à-vis hotela „Union“)

Ljubljana, Miklošičeva cesta 10

Telefon šte. 57

Podružnice: Djakovo, Maribor, Sarajevo, Sombor, Split, Sibenik. Ekspozitura: Bled.

Interesna skupnost s Sveopčo Znanstveno banko d. d. v Zagrebu in njeno podružnico v Karlovcu ter Gospodarsko banko d. d. v Novem Sadu.

Kapital in rezerve skupno nad 15.000.000 Din. — Pooblaščen prodajalec srečk Drž. razr. loterije.

Daježrgovske kredite, eskomptira menice, lombardira vrednostne papirje, kupuje in prodaja tuje valute in devize, sprejema vloge v tekočem računu in na vložne knjižice ter preskrbuje vse bančne in borzne transakcije pod najugodnejšimi pogoji.

Mestna hranilnica ljubljanska (gradska štedionica)

== v Ljubljani. ==

STANJE VLOZENEGA DENARJA okroglo 100 milijonov dinarjev ali 400 milijonov kron. — SPREJEMA VLOGE na hranilne knjižice in tekoči račun proti najugodnejšemu obrestovanju. — ZLASTI PLAČUJE za vloge proti dogovorjeni odpovedi v tekočem računu najvišje mogoče obresti. — JAMSTVO za vse vloge in obresti, tudi tekočega računa, je večje kakor kjerkoli drugod, ker jamči za nje poleg lastnega hranilničnega premoženja mesto Ljubljana

z vsem premoženjem in davčno močjo. Ravno radi tega nalagajo pri njej tudi SODIŠČA denar mladoletnih, ŽUPNI URADI cerkveni in OBČINE občinski denar. — Naši rojaki v Ameriki nalagajo svoje prihranke največ v tej hranilnici, ker je

denar v njej popolnoma varen.

Za pošiljanje vlog daje oddaljenim vlagateljem na razpolago položnice svojega računa pri poštnem čekovnem uradu in jim **brezplačno hrani** v svoji pokladnici vložne knjižice. — Vloge izplačuje točno in v polnih zneskih. — Davek od vlog plačuje hranilnica sama in ga vlagateljem ne zaračuni. — Mestna hranilnica ljubljanska je najmočnejša regulativna hranilnica v Jugoslaviji.

Prodajalna K. T. D. Ljubljana

[prej H. Ničman]

priporoča poleg svoje bogate zaloge devocionalij, pisarniških in šolskih potrebščin, krasne, posebno izobražencem namenjene zbirke našega najboljšega in najglobljeja cerkvenega govornika dr. M. Opeke, — Ravno tako prav toplo priporoča prepotrebno uzgojno knjigo A. Čadež: „Most v življenje“. — D

isti zalogi so nežnoljubke S. Sardenko: „Dekliške pesmi“, fino, elegantno opremljene, primerne za božična in novoletna darila.

D razprodaji ima tudi dr. M. Brumat-ovo knjigo: „Kam“, katere usebina je prav srečno izbrana za mladeniče in dekleta

Ali imate že zavarovane svoje premičnine in posestva proti požaru? Zavarujte sebe in svojo družino za življenje: Za slučaj smrti, smrti in doživetja otroške dote, pogrebne stroške itd. V poštev prihaja edino le naša domača

UZAJEMNA



ZAVAROVALNICA

LJUBLJANA, Dunajska cesta 17, ki vam nudi največje ugodnosti

„EKONOM“

osrednja

gospodarska zadruga v Ljubljani

Kolodvorska ulica 7

ima po najnižjih cenah v zalogi deželne pridelke in krmila, dalje specerijsko blago, kakor: sladkor v kockah in v sipi, petrolej, kavo, olje, riž ter razne vrste prvovrstnega mila za pranje kakor tudi vse druge v to stroko spadajoče predmete.

Velika zaloga

vseh vrst umetnih gnojil, modre galice, prvovrstne

strešne opeke in najboljšega splitskega portland-cementa
« SALONA » (TOUR).